

N:o 237.

Af herr **A. Hedin**, *innefattande bihang till motionen n:o 171 om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående revision af instruktionen för landshöfdingarne i rikets län m. m.*

Ett särskildt slag af förvillelse hos dem, som låta sig berusas af maktkänsla, när de utan kännedom om ens hufvudgrunderna för rättsordningen i ett civiliseradt land komma till ett ämbete med sådan maktfullkomlighet, som landshöfdinginstruktionen förlänar, är den vådliga inbillningen och pretentionen, att underordnade ämbets- och tjänstemän, som genom sin instruktion fått sig anförtrord en ställning, i hvilken de hafva vissa rättigheter och skyldigheter, alldeles oberoende af en öfverordnads order, likväl skola till honom hänskjuta frågan: Får jag — utöfva min rätt, uppfylla min plikt (båda lika oafhångiga af den öfverordnades samtycke som af hans veto)?

En ej förständigare man hade Kungl. Maj:t till befallningshafvande i Norrbottens län vid tidpunkten för det genom flere bedröfliga omständigheter beryktade Töreforsmålet.

Att den lag, som kom till tillämpning mot Töreforsbolaget, stadgade ett öfverdrifvet ansvar, kan mycket gärna medgifvas, likasom det var förklarligt, att den måste i hög grad öfverraska utlänningar, som af Sveriges regering och andra myndigheter voro vana att bemötas med yttersta undfallenhet, att få allt hvad de pekade på. Men detta berättigade ej vederbörande länsman att åsidosätta sin tjänsteplikt. Likväl utfärdades af Konungens befallningshafvande i Norrbotten till alla länets kronofogdar och länsmän ett cirkulär, i hvilket han dels med injurier

öfverföll vissa utpekade tjänstemän, som kände lagen bättre än han, för det de utan hans lof verkställt af sådant villkor oberoende skyldigheter, dels ålade dem att ej göra så mer och, för motsatt fall, hotade med ditills aldrig anade påföljder, därest de utan hans tillåtelse rättade sig efter lag och instruktion — mera lydde dem än hans order. Han lät dem veta, att de då komme att »oskadliggöras» — ett uttryck, hvars betydelse utan tvifvel är mycket hotfull, om än tve- eller flertydig. Tidningarna bruka tala om att en farlig brottsling blifvit »oskadliggjord inom straffängelsets murar», i hälsopolisens terminologi användes ordet om vissa operationer med skämda födoämnen, med råttor m. m. — Ett sådant hot ville han hafva ansedt för ett enskildt bref, och jag bemödade mig förgäfvat att bekomma officiell afskrift. Då brottet mot tryckfrihetsförordningen af mig anmäldes till beifran, fick han tillfälle och begagnade det ymnigt till ådagaläggande af en den mest vidtomfattande obekantskap med allmänna rättsbegrepp, som redan, om den missleder ämbetsmän i vida ringare maktställning, är en allvarsam samhällsfara. (Härom hänvisas till justitieombudsmannens ämbetsberättelse till 1892 års Riksdag s. 74—87.)

För vägran att utlämna en offentlighet underkastad handling, med mindre kabinettssekreteraren därtill gäfvat lof, har jag nödgats att anmäla arkivarien i utrikesdepartementet (1898). Han sänkte sig ej ett ögonblick till det förfarandet att ej begripa den begärda handlingens natur, utan bekände på samma gång, att han väl visste min rätt, och att han mer fruktade sin förmans grundlagsvidriga order än tryckfrihetsförordningen.

Hvad hjälpmedel har nu en svensk undersåte mot en ämbetsman, som vägrar honom hans rätt, eller till och med, såsom i landshöfdingens i Göteborg beryktade tilltag, griper in uti ett under laglig behandling varande brottmål, för att bistå den ena parten, skaffa denne hjälp af en i alla afseenden extraordinär åklagaremakt, som auktoriseras att häkta och så till vida »oskadliggöra» ett hatadt vittne?

Ämbetsmannansvaret enligt allmänna strafflagen och särskilda författningar — heter det.

Det kan ej vara okänt, att denna garanti ej är högt uppskattad, i all synnerhet när det är fråga om högre ämbetsmän. Enhvar döme efter sin erfarenhet och sin uppfattning af hvad likheten inför lagen synes honom fordra, om värde och verkan af denna garanti. Enhvar afgöre ock med sig själf, hvilken betydelse rätteligen må tillerkännas

den förklaringen af lagens motiv, att för den högt uppsatte — i civil eller militär uniform — det ådömda straffets »yttre» ringhet, vare sig i fråga om penningstraff eller om ett frihetsstraff, uppväges af den så oändligt mycket större känslighet, som är att påräkna under den förnämliga titeln. I fråga om strafflösheten eller straff, särskildt så arrangerade, att däraf ej skall orsakas minsta olägenhet för officeren, och de ytterligt öfverdrifna straffen för mannen i ledet, yttrade en gång i Andra Kammaren en general, att detta var rätt och riktigt, då den förre i »hederskänslan» hade den regulator, som för de menige fanns i — straffparagrafer. Att och hvarför han i sekunden efter den, då det nyss citerade slutordet i en sats uttalades, ångrade sitt *yttrande*, därom kunde jag ej misstaga mig. Men jag fick aldrig anledning att tro, att han då eller sedermera ångrade sin *tanke*, att han insåg, hur grundlöst han skymfade den rättvisa, ej af människohand förvanskad, som gjort den mottagligaste och modigaste hederskänsla oberoende af rang, rikedom och, i allmänhet taladt, en större andel i samhällets förmåner. Och om bötesstraffet ej kan blifva annat än orättvist, då ingen hänsyn toges till den ekonomiska ställningen, och vid förvandling till förlust af personlig frihet får en upprörande orättrådig karaktär (som ej öfverallt annorstädes anses med samma likgiltighet som af den svenske lagstiftaren), så är det underligt, att mycket allvarsamma ämbetsfel af högre ämbetsmän beläggas med ett bötesbelopp, som i förhållande till en landshöfdingelön är en småsak, men för en mycket stor mängd af de på osäker arbetskraft och oviss arbetstillgång för sin utkomst hänvisade är lika med några veckors utkomst för honom, hustru och barn. Hur skall det ämbetsmannansvar, hvarom läses i justitieombudsmannens berättelser — t. ex. 20, 25 kr. för öfverträdelse af lagbud af största allmänna betydelse — hur skall det kunna annat än bestyrka den meningen: Ämbetsmannansvaret utgör ingen garanti för vår rätt, den kan i talrika fall ostraffadt öfverträdas af dem, som borde skydda den?

Om nu än fall kunna gifvas — och det bestrider jag ej — då känslan af det begångna felet, farhågan för den inflytelse till minskande af den för ämbetsutöfningen så nödiga orubbade aktningen från allmänhetens sida utgöra en svårare påföljd än ett bötesbelopp, så kan väl lyckligtvis enhvar vittna, att denna finkänslighet ej mindre ofta förekommer bland de till den sociala ställningen ringaste. För öfrigt är det nog inom en annan klass af ämbetsmän än de rent administrativa ämbetsmännens, som vissa för de förra speciella omständigheter förena sig om

att göra eller kunna göra, om jag så får säga, opinionspåföljden särskildt tung. Hvem inom länet glömmet ej hastigt det lilla bötesbelopp, som drabbat landshöfdingen för en i själfva verket allvarsam förseelse; men hvem inom församlingen och många grannförsamlingar kommer ej länge ihåg en i yttre måtto ej strängare ansedd, kanske vida ringare förseelse af prästen? Det vare hur orätt som helst, blifver dock den senares ansvar, under den yttre likheten, vida strängare.

Det är en illusion, att, inom de rent administrativa regionerna, bagatellböter så väsentligt skärpas genom själfva det faktum, att utslaget var fällande. Menigheten tager de förra till måttstock, och behöfver alls icke återopa domarereglen, att »lika brott kräfver lika straff», för att finna strafflöshet vara ett ringare fel i rättsskipningen än ett straff så obetydligt, att det tager sig ut som gyckel i förhållande till det begångna felet, eller när ansvaret för ett fel i ämbetet jämföres med en ringa försummelse af en ringa näringsidkare.

Jämföre man de i justitieombudsmannens berättelser omförmälda böter, som ådömts högre ämbetsmän, med t. ex. följande (ett exempel taget ur högen af likadana i mina anteckningar):

En själf försörjare tager med sig en annan själf försörjare till ett husmålningsarbete, som den förre åtagit sig att skyndsamt utföra. Bönhaseriet vakar, den förre blir angifven för försummelse att göra anmälan. Polisdomstolen fäller honom till 100 kronor, som hofrätten nedsätter till 50.

För öfrigt behöfs som bevis på tillståndet i fråga om ämbetsmannans ansvar endast påminnas om, hvad alla böra minnas, huru rådstufvurätten i Kristinehamn, som hållit i fängelse välkända personer på misstanke för ett brott, om hvars verklighet den ej öfvertygat sig och hvilket icke blifvit begånget, af hofrätt och högsta domstol *frikändes* för ansvar och skadestånd.

Under dessa förhållanden har den opinionen blifvit mer och mer allmän, som uttryckes i orden: Hvad tjänar det till? nämligen att klaga mot de högt uppsatte.

Men ej blott straffens obetydlighet såväl i och för sig som vid jämförelse, utan ock en annan omständighet föranleder nämnda fråga.

När en anmälan hos justitieombudsmannen, sådan som den mot landshöfdingen i Göteborg, behandlas på det sätt, som hela landet med

förundran åsett — först sex månader, efter det dennes förklaring inkom, synes justitieombudsmannen hafva uppdagat dess ofullständighet — gifves det ingen möjlighet att utfinna någon annan förklaring, än att justitieombudsmannen hoppats, i hvarje fall önskat, att göra sig målet kvitt under omständigheter mindre uppseendeväckande än allt, hvad den saken rör, varit, är och lofvar att ännu förblifva.

»Hvad tjänar det till?», nämligen att behålla institutionen, är en fråga, som skriftligen motiverad ligger framför mig, härrörande från den officiella juridiska världen, med löfte, om jag så finner nödigt, att offentliggöra den med motivering och namn.

Att den nu förvärfvade erfarenheten väl kommer att påskynda förslag om vissa ändringar i justitieombudsmannens instruktion, delvis förut påtänkta, torde vara sannolikt, men det kan dröja, innan förslaget blifver lag.

En judiciell ämbetsman, som blef landshöfding, yttrade en gång — innan denna förändring i hans verksamhet inträffade: »Det är en märklig omskapning landshöfdingarnas ställning undergått. Förr voro de Konungens ombud, som skulle öfvervaka folket i orterna, och kommenderade ganska bistert där. Nu äro de orternas ombud och förespråkare hos Kungl. Maj:t.» I själfva verket voro de i ordets fulla och stränga mening *Konungens befallningshafvande* i orterna, med myndighet utsträckt, bland annat, till angelägenheter, från hvilka regeringsformen (112 §) nu vill afhålla alla ämbetsmän vid hot af sysslans förlust. Det var ej blott riksdagsmän i *bondeståndet* de borde skaffa af rätta sorten.

Efter det sedermera landshöfding X. yttrade sig så, som nyss nämnades, har hans uttalande blifvit i stor utsträckning oriktigt. Landshöfdingar hafva iklädt sig skepnaden af alldeles icke orternas ombud, förespråkare för hela länets, för alla klassers berättigade intresse, utan för *bolagens* med de ofantliga fyrkröstmassornas *intressen* mot *de smås rätt* och *mot* det allmänna bästa. Jag har mer än en gång beskrifvit, huru en landshöfding i Norrbotten gick Gellivarebolagets önskingar så till mötes, att inom det af staten upplåtna bolagsfurstendömet omkrets knappt någon skulle kunna få tak öfver hufvudet, därest han ej i allo rättade sig efter bolagets vilja och order; hvilket också Kungl. Maj:t på föredragning af statsrådet Wachtmeister fann vara i sin ordning, men Andra Kammaren afslog med ett eftertryck, som ej i minsta mån rubbade föredragandens uppfattning af en Konungens rådgifvares rätta ställning. Och landshöfdingen har tagit plats i statsrådet.

Från Stora Kopparbergs län skall jag anföra ett exempel, huru

en f. d. gardeskaptan i landshöfdingestolen uppfattade sin ämbetsplikt i en stor skogsaffär. Lättast framgår förhållandet ur följande besvärsskrift af tvenne Älfdalens socknemän, af hvilka den ene nu är ledamot af Andra Kammaren:

Till Konungen.

Öfver Konungens befallningshafvandes i Kopparbergs län utslag den 27 december 1893 uppå våra besvär öfver kommunalstämman i Älfdalens socken den 19 november 1893 fattade beslut rörande försäljning af socknens besparingsskog få vi härmed i underdånighet hos Ers Kungl. Maj:t anföra besvär.

Uti det af Ers Kungl. Maj:t den 9 november 1888 fastställda reglemente för vården och förvaltningen af Älfdalens sockens skogsmedelsfond och besparingsskog är § 2 af följande lydelse: »Sedan, enligt jordägarnes uppdrag, besparingsskogen blifvit af jägmästaren E. W. Collén uppskattad och indelad uti till försäljning lämpliga lotter eller block, skall, uppå framställning af jordägaren, afverkningsrätten å dessa block till det antal, å de tider och under de villkor, som efter jordägarnes hörande, af Kungl. Maj:ts befallningshafvande bestämmas, å öppen auktion inför Kungl. Maj:ts befallningshafvande försäljas, dock med iakttagande däraf, att anbud icke må antagas, med mindre än att detsamma uppgår till det minimipris, som före auktionen bör af socknens jordägare för hvarje till försäljning utbudet block bestämmas. Likaledes må afverkningsrätten å ett eller flera block genom aftal under hand af jordägarna upplåtas, dock under villkor att sådan upplåtelse varder af Kungl. Maj:ts befallningshafvande godkänd.»

Genom denna bestämmelse i Eders Kungl. Maj:ts nådiga reglemente äro två sätt för besparingsskogens afyttrande uttryckligen fastställda, nämligen att besparingsskogen säljes genom Konungens befallningshafvandes försorg å offentlig auktion lägst till det minimipris, som af socknens jordägare bestämts *för hvarje block, eller också* att afverkningsrätten å ett eller flere block genom aftal *under hand af jordägarna* själfva upplåtes, dock *under villkor* att sådan upplåtelse varder af Konungens befallningshafvande godkänd.

Genom öfverklagade beslutet är i strid häremot bestämdt, att Konungens befallningshafvande skulle *under hand* afsluta försäljning i

klump af alla de träd, som funnos å de till försäljning ifrågasatta 29 blocken för ett minimipris för *dessa alla* af 2,377,000 kronor.

Detta beslut står i vår tanke i uppenbar formell strid emot reglementet på det sätt: *att* under hand försäljning enligt reglementet endast får ske efter *direkt* utbud af jordägarne och att Konungens befallningshafvande i sådant fall har att slutligen pröfva till jordägarna inkomna anbuds antaglighet;

att Konungens befallningshafvande endast å offentlig auktion får försälja skogarne, men icke, såsom här synes vara meningen, spela den, såsom oss synes, mindre lämpliga rollen af ett privat ombud åt jordägarne; samt

att reglementet tydligen afser, och prisen bestämmas per block och icke i klump, allraminst då så många block som här är i fråga på en gång försäljas.

Men samma beslut jämte den af Konungens befallningshafvande meddelade fastställelsen däraf står äfven i en synnerligen uppenbar strid emot den rimliga meningen med samma reglementes paragrafs bestämmelser i dess senare del, där det talas om provision till ersättning af auktionskostnaderna eller till ersättning åt den eller dem, som biträda med försäljningarna m. m. I detta fall ställer sig Konungens befallningshafvande såsom ämbete till kommunens biträde med försäljningen och skulle sålunda blifva den, som *behölle* den på försäljningen belöpande provision, ett förfarande, som näppeligen kan vara lagligt, än mindre denna höga myndighet värdigt.

Vi anse sålunda, att beslutet och Konungens befallningshafvandes gillande däraf stå i såväl direkt som indirekt strid emot reglementets bestämmelser.

Men äfven om man tager i betraktande den *reela* sidan af saken, måste beslutet te sig om möjligt ännu mera oriktigt.

Genom utbud af en så oerhörd myckenhet skog i klump, som här är i fråga, är det tydligt, att konkurrensen vid köp af skogen helt och hållet nedgöres. Ett så blifvande minimipris som 2,377,000 kronor på en affär märka säkerligen icke många köpare af skog i vårt land åstadkomma, och den med ortförhållandena förtrogne måste få den föreställning, att egentligen blott en köpare kan ifrågakomma samt att hela utbudet genom Konungens befallningshafvande endast är ett spegelfäkeri och att utbudet lika gärna kunde ske direkt och ensamt till antydda bolag. Huru som konkurrensen genom ett sådant förfaringssätt som det ifråga-

varande måste (otydligt ord) framgår äfven af § 16, som talar om skogsmedelsfondens placering, hvaraf synes framgå, att likviden af köpt skog skall ske kontant eller med fullgoda värdepapper, hvaraf följer, att endast den mest kapitalstarke köpare eller ett *bolag* med rätt att utgifva obligationer kan konkurrera vid köpet. Med hänsyn till tämligen allmänt kända ortförhållanden och då, såsom förut är påvisadt, näppeligen mer än ett bolag kan tänkas uppträda som köpare, men detta bolag har sin utfartsväg för sina trävaror *österut*, blir också följderna af beslutet den, att detsamma, om ock medelbart, inverkar menligt på trafikförhållandena å den nyanlagda Mora—Venerns järnväg, hvori kommunen, såsom jämväl synes af reglementets § 3, är en mycket stor aktieägare.

Då följaktligen det öfverklagade beslutet synes oss vara såväl formellt som sakligt stridande emot bestämmelsen i af Eders Kongl. Maj:t fastställda reglemente för vården af Elfdalens skogar och det kan inverka på vår rätt, yrkas underdånigst, att beslutet i fråga måtte varda af Eders Kongl. Maj:t undanröjdt.

Vi förbehålla oss att med påminnelser få bemöta den eller de förklaringar, som må inkomma öfver dessa våra besvär.

Stockholm den 26 januari 1904.

Om de medel, som användes för att narra socknemännen, kan dömas af ett faktum, som jag nämner, emedan jag varit i tillfälle att så förvissa mig om uppgiftens sanningsenlighet, att jag vet, att bevisning därom inför rätta skulle kunnat åstadkommas, nämligen att man genom *diktade* uppgifter om vissa skogsstyrelsens affärsplaner skrämde socknen att gå in på en affär, medförande en förlust, såsom allmänt uppgifves, å 1 million kronor.

En reflexion finnes här ymnig anledning till: huru den officiella »lojåtén» i sin uniform har sedan ett halft sekel i städse ökad fart ruinerat den gamla benägenheten att tro på kungsord och deras, som tala i Kungens namn. Många ledamöter af Riksdagen lära nog hafva i minne likartade sakförhållanden. Hvarthän det kan leda att anförtro ett sådant ämbete som landshöfdingens åt en militär, därå finnas exempel i massa, som äro alltför bedröfliga.

Det torde ej vara ur vägen att här anföra hvad den, såvidt jag vet, näst vår störste historieskrifvare, förnämste kännaren af Sveriges

statsförvaltning i sin tid yttrade om militärer som länsstyrelsechefer. I »Förslag till inrättningen af Sveriges statsförvaltning» (1823) skref Aug. v. Hartmansdorff (1,127) följande:

»I den mån ett läns styrelse omfattar flere angelägenheter, blifver kännedom af flere författningar nödig. På landshöfdingarnes bekantskap med den svårlärda mängden af författningar kan den rättssökande likväl icke i allmänhet förlita sig.

I följd af krigareväldets öfvervikt i Sverige väljas dessa ämbetsmän vanligen bland officerare, de där icke tagit någon civil examen, icke varit skyldiga att känna landets hushållsförfattningar eller att tänka på deras tillämpning, förr än i det ögonblick de inträda såsom styresmän af ett helt höfdingedöme. Man kan sällan vänta, att de händelsevis skola hafva förvärfvat de vidsträckta kunskaper som erfordras för en riktig utöfning af deras ämbete; och den enskilda bör icke finna det oförmodadt, om utredningen af hans rätt och bevarandet af hans säkerhet falla i händerna på landssekreterare och landskamrerare allena, eller, i deras frånvaro eller sjuklighet, på ringare kansli- eller kontorsbetjante, om hvilkas bildning och kunskaper staten ej sällan saknar till och med examensbetyg. Äga de likväl behörig skicklighet, så kunna de svårligen äga nog nit för behandlingen af förekommande mål, emedan hedern eller vanäran för hvad som i länet sker till allt för ringa grad faller på dem.»

Stockholm den 23 mars 1904.

A. Hedin.